

Nr 67.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv till kronan av aktierna i Aktiebolaget Fjärås-sand.

(1:a avd.)

I en till riksdagen den 21 maj 1948 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 280, har Kungl. Maj:t — till skyddande av natur- och fornminnesvärden, som hotas av en tilltänkt exploatering av grusåsen Fjärås Bräcka vid sjön Lygnern i Fjärås socken av Hallands län — föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att staten förvärvar aktierna i Aktiebolaget Fjärås-sand på de villkor, som angivas i optionshandling, undertecknad av bolagets nuvarande intressenter den 12 maj 1948;

dels ock å kapitalbudgeten för budgetåret 1948/49 anvisa

1) under fonden för statens aktier till *Förvärv av Aktiebolaget Fjärås-sand* ett investeringsanslag av 877 500 kronor,

2) under fonden för låneunderstöd till *Lån till Aktiebolaget Fjärås-sand* ett investeringsanslag av 250 000 kronor.

I anledning av en i andra kammaren väckt motion (nr 65) framhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 juli 1947 önskvärdheten av att det till Gåsevadsholms fideikommiss hörande området av Fjärås Bräcka skyddades mot förstörelse. Därest överenskommelse med sakägarna i nämnda syfte icke kunde leda till godtagbara resultat, borde de ekonomiska konsekvenserna av områdets överförande i statens ägo skyndsamt utredas.

Genom beslut den 17 oktober 1947 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att utse tre sakkunniga för att i samråd med en representant för vardera järnvägsstyrelsen och innehavaren av Gåsevadsholms fideikommiss verkställa utredning rörande frågan om samhällsintressets bevarande i samband med exploateringen av Fjärås Bräcka.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom utredningsmän hovrättspresidenten K. E. Elliot, tillika ordförande, arkitekten Sune Lindström, Stockholm, och fil. dr H. Dahlbeck, Stockholm.

Utredningsmännen ha den 13 maj 1948 avgivit betänkande med förslag angående förvärv till kronan av det område av Fjärås Bräcka, som av Gåsevadsholms fideikommiss försålts till Aktiebolaget Fjärås-sand. Vad angår övriga delar av bräckan är utredningen ännu icke avslutad.

Över betänkandet har utlåtande avgivits av kammarkollegiet.

Utredningen.

Utredningsmännen ha inledningsvis lämnat en *beskrivning av området* i fråga, av vilken inhämtas följande.

Fjärås Bräcka är en grusås, belägen omkring 3,5 mil söder om Göteborg vid sydvästra ändan av sjön Lygnern i Fjärås socken av Hallands län. Åsen sträcker sig i huvudsakligen nord-sydlig riktning och har en längd av över 3 km. Den mellersta och större delen, med en längd av omkring 2 km, tillhörande Gåsevadsholms fideikommiss, vars innehavare är kammarherren friherre C.-O. Silfverschiöld, har av denne försålts till Aktiebolaget Fjärås-sand. Den norr därom belägna delen, med en längd av omkring 500 meter, äges av järnvägsstyrelsen, som använder marken för uttagning av ballast-grus. Sydväst om fideikommissets ägor har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen arrenderat ett för grustäkt avsett område.

Fjärås Bräcka anses ur geologisk och fysisk-geografisk synpunkt vara en utomordentligt intressant naturföreteelse och betecknas samtidigt som ett av västra Sveriges förnämsta fornminnesområden. Inom och invid det område av Fjärås Bräcka, som tillhört Gåsevadsholms fideikommiss, finnas nämligen ett fält med bautastenar och åtskilliga gravhögar från forntiden. På ifrågavarande område finnes även en kolerakyrkogård från 1834. Bräckan är dessutom känd för en naturskönhet av mindre vanligt slag, icke minst med hänsyn till utsikten från den gamla landsvägen på åsens krön. Sedan gammalt har bräckan varit ett värdefullt exkursionsfält för studerande och skolungdom och över huvud taget ett omtyckt utflyktsmål för befolkningen i Göteborg med omgivningar och norra Halland.

På framställning av riksantikvarieämbetet har länsstyrelsen i Hallands län den 27 juni 1947 fastställt gränser enligt lagen om fornminnen för ett område omfattande bautastenfältet.

Beträffande företagna *exploateringsåtgärder* ha utredningsmännen lämnat upplysningar om grustäkt från Fjärås Bräcka genom järnvägsstyrelsen och vägförvaltningen, varom torde få hänvisas till propositionen (s. 4), samt därjämte såvitt gäller åtgärder genom Gåsevadsholms fideikommiss och Aktiebolaget Fjärås-sand anført i huvudsak följande.

Den 5 oktober 1945 ingicks mellan å ena sidan Gåsevadsholms fideikommissinnehavare samt å andra sidan direktören Erik Widén såsom representant för ett konsortium ett skriftligt avtal, enligt vilket fideikommisset överlät på Widén för en tid av 50 år ensamrätten att taga grus, sand, singel och sten från ett område, omfattande hela den del av Fjärås Bräcka, som tillhör fideikommisset. I ersättning för den överlättna rätten skulle Widén till fideikommisset betala 40 öre per m³ uttagen sand, grus, singel eller sten. Avtalet innehöll tillika bl. a. stadgande därom att Widén ägde rätt att på ett aktiebolag med ett aktiekapital av minst 100 000 kronor överlåta sina rättigheter och skyldigheter enligt avtalet.

Samma dag, den 5 oktober 1945, sålde fideikommissarien, friherre C.-O. Silfverschiöld, samtliga 1 000 aktier å tillhopa nominellt 100 000 kronor i det av honom bildade Aktiebolaget Fjäråssand till Igelsta Trävaruaktiebolag. Köpeskillingen utgjorde 354 000 kronor, som skulle erläggas på så sätt att köparen övertog ansvaret för en säljarens personliga skuld till Aktiebolaget Fjäråssand å 104 076 kronor 30 öre samt kontant betalade 250 000 kronor.

Den 3 januari 1946 överlät Widén på Aktiebolaget Fjäråssand till alla delar sitt avtal med fideikommisset.

Den 9 november 1946 ingicks mellan friherre C.-O. Silfverschiöld och Aktiebolaget Fjäråssand, under förutsättning av Kungl. Maj:ts bifall, avtal om försäljning till bolaget av Fjärås grustag. Köpeskillingen utgör 200 000 kronor och skall erläggas kontant å tillträdesdagen. Vidare tillförsäkras innehavaren av fideikommisset en avgift av 25 öre per m³ fast mått uttagen kvantitet grus, sand eller singel, i den mån uttagna kvantiteter överstiga 100 000 m³ pr kalenderår.

I skrivelse den 18 december 1946 har friherre Silfverschiöld anhållit att Kungl. Maj:t måtte godkänna försäljningen. Kungl. Maj:t har den 30 april 1948 bifallit ansökningen. Köpekontraktet mellan friherre Silfverschiöld och aktiebolaget har därefter den 10 maj 1948 försetts med av parterna undertecknad påskrift att försäljningen bekräftas.

Aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand, sammanlagt 1 000 stycken å nominellt 100 kronor vardera, ägas numera till halva antalet av Igelsta Trävaruaktiebolag och till återstående hälften av Aktiebolaget H. N. J. Intressenter.

Utredningsmännen ha vidare lämnat en redogörelse för olika *framställningar om skyddsåtgärder*. I denna del torde få hänvisas till propositionen (s. 6—10).

Utredningsmännens förslag innebär i korthet, att staten bör förvärva Aktiebolaget Fjäråssand och därmed bli ägare till Fjärås Bräcka, till den del denna tidigare innehafvs av Gåsevådsholms fideikommiss. Såsom resultat av förda förhandlingar föreligger en optionshandling undertecknad av de nuvarande aktieägarna, Igelsta Trävaruaktiebolag och Aktiebolaget H. N. J. Intressenter. Enligt denna handling utfästa sig nämnda båda bolag att överlåta samtliga aktier i Aktiebolaget Fjäråssand på staten mot en sammanlagd köpeskillning av 1 169 582 kronor 66 öre jämte å vissa i köpeskillingen ingående poster belöpande ränta, beräknad till 7 854 kronor 17 öre. Köpevillkoren innebära, att staten ej ikläder sig några ekonomiska förpliktelser utöver dem som Aktiebolaget Fjäråssand åtagit sig enligt köpekontraktet med friherre Silfverschiöld den 9 november 1946. De representanter för Aktiebolaget Fjäråssand, med vilka utredningsmännen förhandlat, ha uttryckligen försäkrat, att bolaget icke iklätt sig några som helst förpliktelser att uttaga viss årlig minimikvantitet grus. Den i optionshandlingen gjorda utfästelsen gäller för tiden till och med den 15 juli 1948. — I köpeskillingen å 1 169 582 kronor 66 öre ingå följande poster, nämligen *dels* den kontantlikvid å 250 000 kronor, som erlades vid Igelsta Trävaruaktiebolags förvärv av aktierna den

5 oktober 1945, *dels* provision å 40 000 kronor, som i samband därmed betalades till förmedlaren av affären, ryttmästaren Frans Linder i Stockholm, *dels* betalningsansvaret för den skuld å 104 076 kronor 30 öre till Aktiebolaget Fjäråssand, som Igelsta Trävaruaktiebolag påtog sig vid 1945 års aktieförvärv, *dels* utlovad ytterligare provision till Linder för dennes arbete 20 000 kronor, *dels* köpeskillingen för marken 200 000 kronor, *dels* ränta å erlagda belopp och i övrigt havda utgifter för tiden till den 1 januari 1948, utredningsarvoden, reseersättningar och andra liknande kostnader till sammanlagt belopp av 55 506 kronor 36 öre, *dels* ett belopp av 100 000 kronor, som enligt särskild förbindelse skall utgå till friherre Silfverschiöld såsom förskott å royalty enligt kontraktet den 9 november 1946, då försäljningen godkännts av Kungl. Maj:t, *dels* ock slutligen av aktieägarna betingad ersättning för utebliven vinst 400 000 kronor.

Vid det angivna förhållandet, att ett belopp av 104 076 kronor 30 öre skall gäldas genom övertagande av betalningsansvaret för skuld till Aktiebolaget Fjäråssand å detta belopp, blir den kontanta likviden 1 065 506 kronor 36 öre jämte det förenämnda räntebeloppet å 7 854 kronor 17 öre eller således tillhoppa 1 073 360 kronor 53 öre.

Utredningsmännen, som funnit önskvärt, att Aktiebolaget Fjäråssand tills vidare får bestå såsom förvaltningsorgan, ha föreslagit, att för bolaget såsom rörelsekapital beräknas ett belopp av 50 000 kronor.

Kammarkollegiets yttrande.

Kammarkollegiet har funnit motiveringen för ett statsförvärv av Fjärås Bräcka bärande. Därjämte har kollegiet uttalat, att formen för förvärvet är att föredraga framför en expropriation och att köpeskillingen icke kan betecknas som ofördelaktig. Villkoren i köpekontraktet mellan Gåsevadsholms fideikommiss och Aktiebolaget Fjäråssand äro däremot enligt kollegiets mening icke i allo fullt tydliga eller för Kungl. Maj:t och kronan fullt lämpliga. Dessa omständigheter anses dock ej böra tillmätas någon betydelse för frågan om förvärvets genomförande.

Framställningar om ersättning från staten vid förvärv av Aktiebolaget Fjäråssand.

Friherre C.-O. Silfverschiöld och ryttmästare Frans Georg Linder ha i skrivelser den 16 maj 1948 samt Aktiebolaget Åbjörn Andersson i skrivelse den 20 maj 1948 anhållit om vissa ersättningar, därest staten skulle övertaga aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand.

Friherre C.-O. Silfverschiöld har sålunda anhållit om viss, ej närmare fixerad gottgörelse av staten för befarad förlust av den royalty, som skulle tillkomma honom enligt köpekontraktet den 9 november 1946 mellan honom och Aktiebolaget Fjäråssand.

Ryttmästare Frans Georg Linders anhållan avser en ersättning från staten med 145 000 kronor för förlorade provisioner genom statens förvärv av Fjärås Bräcka.

Aktiebolaget Åbjörn Andersson vilket bolag förhandlat med ryttmästare Linder om beställning av sorteringsverk och andra maskiner för grustäkten, har framställt anspråk på ersättning för förlorad handelsvinst, beräknad till omkring 200 000 kronor, vari inbegripes en provision till ryttmästare Linder, uppgående till 30 000 kronor.

Beträffande de skäl som anförts för ersättningsanspråken får utskottet hänvisa till propositionen (s. 16—17).

Departementschefen.

Departementschefen har tillstyrkt utredningsmännens förslag om formen för statens förvärv av det ifrågavarande området av Fjärås Bräcka och funnit köpeskillingen godtagbar för staten.

Beträffande de framställda ersättningsanspråken har departementschefen anfört följande.

»Anledning synes ej finnas att i detta sammanhang närmare ingå på den av friherre Silfverschiöld väckta frågan om ersättning för förlorad royalty på grund av statens förvärv av Aktiebolaget Fjäråssand. Någon ersättningskyldighet för staten av detta slag synes ej kunna grundas på bestämmelserna i köpekontraktet. Sedan det klarlagts, på vilket sätt och i vilken omfattning grusuttagningen i Fjärås Bräcka påverkas av statens övertagande av bolaget, kan dock möjligen skäl komma att uppstå för staten att söka få till stånd en uppgörelse med innehavaren av Gåsevadsholms fideikommiss om inlösen av dennes rätt till royalty vid uttag av viss grusmängd. Såsom kammarkollegiet i sitt yttrande över ärendet påpekat, kan ifrågasättas huruvida det icke vore i och för sig önskvärt att fideikommissets rätt till avgäld avvecklades.

Vad angår de framställda ersättningsanspråken, torde jag i övrigt endast behöva erinra om att intressenterna i Aktiebolaget Fjäråssand enligt den av dem undertecknade optionshandling, vilken bifogas protokollet såsom Bilaga A, garanterat att bolaget icke iklätt sig några förpliktelser utöver dem, som framgå av sagda handling.»

Därest staten förvärvar aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand och bolagets mark i viss utsträckning kan utnyttjas för grustäkt utan att skada naturskyddsintressena, torde, framhåller departementschefen, sedermera särskild utredning böra verkställas angående frågan om hur denna exploatering skall ske, om den bör bedrivas genom något av statens egna organ eller om den bör i någon form överlåtas åt enskilda företag.

I likhet med utredningsmännen har departementschefen ansett, att förvaltningen av den mark, som staten skulle bli innehavare av genom förvärvet

av aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand, bolaget bör åtminstone under den närmaste framtiden bestå såsom förvaltningsorgan.

Beträffande medelsanvisningen till bolaget har departementschefen anfört följande.

»Därest staten förvärvar aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand, behöver detta bolag tillföras erforderligt kapital för gäldande av köpeskillingen för markområdet jämte den utfästa förskottsutbetalningen å royalty. Härjämte torde bolaget, såsom utredningen föreslagit, böra tillföras rörelsekapital för bestridande av vissa förvaltnings- och utredningskostnader. Mot det av utredningen för sistnämnda ändamål beräknade beloppet av 50 000 kronor har jag intet att erinra.

Det sålunda behövliga kapitalet torde i första hand böra tillföras bolaget därigenom att staten inlöser den skuld till bolaget å något över 100 000 kronor, för vilken staten enligt överenskommelsen med säljarna avses skola övertaga betalningsansvaret. Härjämte torde ytterligare ett belopp av 250 000 kronor böra ställas till bolagets förfogande. Beloppet torde böra utgå under fonden för låneunderstöd såsom räntefritt lån.»

I enlighet med det anförda har departementschefen föreslagit riksdagen att under fonden för statens aktier till Förvärv av Aktiebolaget Fjäråssand anvisa ett investeringsanslag av 877 500 kronor, motsvarande i avrundat tal summan av den kontanta köpeskillingen för aktierna, 765 506 kronor 36 öre, säljarnas skuld till bolaget, 104 076 kronor 30 öre, och det förut omnämnda räntebeloppet, 7 854 kronor 17 öre. Härjämte har föreslagits anvisning under fonden för låneunderstöd till Lån till Aktiebolaget Fjäråssand av ett investeringsanslag av 250 000 kronor.

Utskottet.

Riksdagen har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 juli 1947 förklarat sig dela den av länsstyrelsen i Hallands län uttalade uppfattningen, att det Gåsevadsholms fideikommiss tillhörande området av Fjärås Bräcka borde om möjligt skyddas för förstörelse. De i ärendet omnämnda förberedelserna till exploatering av åsens grustillgångar utvisa, att särskilda åtgärder äro erforderliga för att skydda området. I den föreliggande propositionen föreslås i detta syfte, att staten skall övertaga aktierna i det för exploatering av området bildade Aktiebolaget Fjäråssand. Utskottet finner en sådan åtgärd välbetänkt och har icke något att erinra mot de för förvärvet överenskomna villkoren i och för sig. Dessa villkor äro närmare angivna i en av de nuvarande aktieägarna utfärdad optionshandling, som gäller till och med den 15 juli 1948. Enligt vad utskottet inhämtat har emellertid områdets tidigare ägare, fideikommissarien C. O. Silfverschiöld — under påstående att det avtal, varigenom han på bolaget överlätit äganderätten till området, förutsatt omfattande uttag av grus — påkallat skiljedom för prövning av avtalets giltighet. Det synes utskottet, att slutligt avtal om kronans övertagande av

aktierna i bolaget icke bör träffas, förrän resultatet av denna prövning föreligger. Härför erfordras, att den i optionshandlingen bestämda tidpunkt, när aktieförvärvet senast skall ske, framflyttas. Härtill ha de nuvarande aktieägarna, enligt vad som uppgivits för utskottet, förklarat sig villiga, dock endast på villkor att kronan ikläder sig ansvaret för de kostnader som för bolaget kunna uppkomma genom skiljemannaförfarandet. Detta villkor finner utskottet rimligt.

Under hänvisning till vad sålunda anförts tillstyrker utskottet, att medel i enlighet med vad i propositionen föreslås ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för genomförande av aktieförvärvet, varvid utskottet emellertid förutsätter, att förvärvet sker först sedan visshet vunnits, genom den omnämnda skiljedomen eller eljest, att avtalet om bolagets förvärv av äganderätten till området skall bestå. Det belopp om 250 000 kronor som i propositionen föreslagits skola ställas till bolagets förfogande torde i erforderlig omfattning få disponeras för täckande av de skiljedomskostnader som kunna uppkomma för bolaget.

Utskottet har icke något att erinra mot att, såsom enligt propositionen åsyftas, området i statens hand i viss utsträckning utnyttjas för grustäkt men förutsätter, att detta sker med strängt beaktande av syftet med statens förvärv av området.

Nyssnämnda belopp om 250 000 kronor torde få disponeras även för de undersökningar beträffande grusförekomsten och möjligheten att utvinna grus utan äventyrande av naturskyddssynpunkterna m. m. som kunna komma att företagas genom det allmännas försorg, innan frågan om statens förvärv av aktierna i bolaget blir avgjord.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) medgiva att staten, under förutsättning som utskottet i det föregående angivit, förvärvar aktierna i Aktiebolaget Fjäråssand på de villkor i övrigt, som angivas i optionshandling, undertecknad av bolagets nuvarande intressenter den 12 maj 1948;

b) å kapitalbudgeten för budgetåret 1948/49 anvisa

- 1) under fonden för statens aktier till *Förvärv av Aktiebolaget Fjäråssand* ett investeringsanslag av 877 500 kronor,
- 2) under fonden för låneunderstöd till *Lån till Aktiebolaget Fjäråssand* ett investeringsanslag av 250 000 kronor.

Stockholm den 26 juni 1948.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Tjällgren, Anderberg, Carl Sundberg, Näslund*, Svedberg*, Henry Johansson och Hugo Sundberg*; samt

från andra kammaren: herrar Liedberg, Gustafson i Dädesjö*, Jacobson i Vilhelmina*, Pettersson i Rosta, Andersson i Hyssna, Svensson i Ljungskile*, fru Eriksson* och herr Johansson i Torp.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
